

Сястра ная, Свека

Калі наша існаванне ў нейкай ступені запраграмавана, то, пэўна, у досыць шырокім дыяпазоне. З апошняга выцякае фактар выпадковасці — раз-пораз менавіта ён небяспечна кідае нас з адной крайнасці ў іншую, што можа рашуча змяніць жыццё, як у бок паспяховага яго працягу, так і зусім у адваротны: імгненнага заняпаду. У большасці выпадкаў такім фактарам выпадковасці з'яўляецца канкрэтная асоба.

Выкладчык Дземеш быў маленькі, крыва (адна нага ў яго была карацейшая за другую) востратвары чалавек, абцяжараны, на мой погляд, як многія людзі з фізічнымі недахопамі, шматлікімі комплексамі, прэвалюючымі з якіх былі парапаідальны і месіянскі. Вядома, яны не ўспывалі на паверхню так, каб гэта становілася надта зваўажным — выкладчык Дземеш да таго ж быў абачлівым і дастаткова скрытым — але мелі ў сферы яго дзеянасці даволі аб'ёмнае поле, каб там быць пасяянымі, даць паразкі і, урэшце, пры спрыяльных умовах, пышна расцвісці. Выкладчыку Дземешу споўнілася трывала пяць год, ён быў не жанаты, яшчэ аспірант, бо заканчваў пісаць кандыдатскую дысертацыю, але ўжо шмат выкладаў і меў асобны пакойчык у студэнцкім інтэрнаце, які месціўся непадалёку ад аўтавакзала.

Чамусьці Дземеш неўзлюбіў мяне. На той час я, студэнт другога курса, жыў у інтэрнаце, але ў ін-

шым ад того, дзе часова пражываў Дземеш, і быў я бедны і абмежаваны ў сродках, як, дарэчы, большасць маіх аднакурснікаў, якія прыехалі вучыцца ў сталіцу з правінцыі. Гэта яшчэ б нічога, але я да таго ж меў няшчасце закахацца. Абранніца мая была сталічанка з забяспечанай сям'і, і я часам высільваўся, здабываючы грошай, каб звадзіць яе ў кафэ, кінатэатр ці правесці вечар якім іншым больш-менш прыстойным чынам. Разы два-тры на тыдзень з двумя сябрукамі, што кватараўвалі са мной у інтэрнацкім пакойчыку, мы ноччу адпраўляліся на чыгуначны вакзал, каб тэрмінова разгрузіць вагон, за што адразу мелі грашовы разлік.

Ганец з чыгункі звычайна завітваў у інтэрнат позна ўвечары, выцягваў з кішэні блакнот і запісваў туды прозвішчы ахвотных. Да раніцы мы працавалі, а днём спалі, бо сілы ісці на лекцыі не было. Нікім не папярэджаны, неабдумана прапускаў я і лекцыі Дземеша, які гэтага не выносіў. Як чалавек каварны, помслівы і дробязны, той перадусім нічым не выяўляў сваё незадавальненне, нічога мне на тое не гаварыў, але калі я прыйшоў да яго здаваць залік, зверыўся з журналам і, для праформы задаўшы мне адно-два пытанні, вярнуў заліковую кніжку і, роблена ўздыхнуўшы, аб'явіў мне з прытоенай асалодай, што залік не прымае. Не прыняў ён у мяне залік ні праз тыдзень, ні праз два і ні праз тры. Але заклапочаны складанымі адносінамі са сваёй кахранкай, я не адчуваў небяспекі, пакуль мне не абвясцілі ў дэканаце, што ў сувязі з нязадзеным залікам да экзаменаў мяне не дапускаюць і, як вынікам, пазбаўляюць стыпендыі. Пакуль часова, патлумачылі мне.

Дземеш tym часам нібы асцервянеў, і як толькі я да яго падыходзіў, выглядзеўшы ці яшчэ як выявіўшы дзе-небудзь у вучэбным корпусе, то моўчкі сціскваў вузкагубы шырокі рот, зняважліва паварочваўся і кульгава ішоў прэч. Справа мая з далейшай вучобай набывала пагрозлівую прадказаль-

насць. Мае аднакурсніцы, з якімі іншым разам мы з сябрамі рабілі складчыну, выпівалі, а потым займаліся любоўю, пайшлі да Дземеша прасіць за мяне. Дземеш, які, па чутках, меў вялікі сантымент і ўвогуле слабасць да жанчын, быў у гутарцы тым не менш не толькі непахісны, а па іх водгуках, чамусьці ўзвар'яваўся яшчэ больш, і яны вярнуліся ні з чым. «Ты, пэўна, зусім тормаз, — сказаі яны мне. — Хіба ты не ведаеш, што ён зжыў з інстытута ўжо некалькі чалавек?»

Я пакінуў хадзіць на заняткі. Днём я спаў, вечарамі ішоў на спатканні да сваёй каханкі, а к ночы ўжо чакаў ганца з чыгункі, каб падрадзіцца на разгрузку якога вагона.

— Мы жывём у свеце, дзе эвалюцыя пайшла ў зваротным кірунку, — змрочна развіваў я аднойчы сваю думку, седзячы з каханкай у кафэ. — Яна павінна абараніць моцных ад ніжэйшага віду, а ў нас усё наадварот. Гэта ўжо інвалюцыя. Моцных меншае, а ніжэйшых шмат і становіцца ўсё болей. Яны душаць нас сваімі рэвалюцыямі і наступным панаваннем хамства.

— Хто — яны? А больш дакладна?

Тут я своечасова ўспомніў, што жанчыны нудзяцца ад залішняга абстрагавання ў размовах і расказаў ёй пра залік.

— Выкладчык Дземеш.

— Ты павінен схадзіць да яго дамоў. Там ён будзе мягчай і ўрэшце паставіць табе залік. Ты хоць вучыў, што трэба?

— Вучыў і ведаю. Але ад гэтага ён пластылінам не стане. Усе непаўнавартыя — злыдні. Ну, няхай не ўсе, дык большасць.

* * *

Але так як становішча маё толькі пагаршалася, і наступнае, што мяне чакала — адлічэнне з інсты-

тута — было ўжо побач, я, сціснуўшы зубы, пайшоў да Дземеша дадому. Ішла ўжо глыбокая восень. Падаў мокры снег. Сцямнела.

На другім паверсе інтэрната мне паказалі пакойчык выкладчыка. Ён быў вуглавы і месціўся ў нішы будынка.

Я асцярожна пастукаў у дзвёры. Ніхто не адказаў. Я пастукаў зноў.

— Адчынена, — пачулася з пакойчыка.

Я націснуў на дзвёры і ўвайшоў. У пакойчыку было не так ужо і прыбрана. Крэсла, ложак, стол. У крэсле сядзела дзяўчына — бялявая, з гожым,мягкіх абрысаў птушыным тварам, на мой погляд, так сабе, крыху мо пакамечаная на выгляд і паліла цыгарэту.

— Добры вечар, — сказаў я.

— Прывет.

— Мне б Дземеша Анатоля Пятровіча, — я нерашуча стаў у дзвярах.

— Каго, каго? — спыталася дзяўчына. — Толіка? Ды ты сядай. Зараз Толік прыйдзе. Пайшоў чайнік набраць.

Я хацеў сесці, але не было на што.

— А па якой ты справе? — дзяўчына перасела на ложак і нагой падсунула мне крэсла. Спадніца яе загалілася вышэй каленяў.

— Залік хачу здаць. Інакш да сесці не дапускаюць.

— Толіку здаць?

— Так.

— Не прымае?

— Надта не хоча, — паскардзіўся я. — Другі месец водзіць за нос. Хутка выключаць будуць. Стыпендыю адабралі.

Дзяўчына агледзела мяне з ног да галавы і зацягнулася цыгарэтай.

— Гэтая шмаказяўка зашмат на сябе бярэ, — сказала яна і спыталася:

— Як цябе зваць?

Я прадставіўся.

— А мяне Света. Зараз мы яму зробім прачуханец, маць яго, з...ца. Эйш, унадзіўся студэнтаў мучыць, гаўнюк!

Раптам дзвёры за маёй спіной рыпнулі. Я абярнуўся і ўзняўся з крэсла.

Выкладчык Дземеш з чайнікам у руцэ стаяў у пакоі і вельмі незадаволена ўзіраўся ў маю постаць, што парадкам узышалася над ім.

— Вы хто? — варожа спытаў выкладчык Дземеш, быццам бачыў мяне ўпершыню.

Я сказаў.

— Ніякіх залікаў я прымаць не буду, — абрэзаў выкладчык Дzemеш. — Я вас сюды, дарэчы, не клікаў.

Я ўздыхнуў і мусіў рушыць да выхаду.

— Гэй, пачакай!

Дзяўчына па імені Света падхапілася са свайго месца і затрымала мяне за рукаў паліто.

— Стой!

Я спыніўся.

— А-ну паставай чайнік, гаўнюк!

Выкладчык Дzemеш з нянавісцю зірнуў у мой бок і паставіў чайнік на электраплітку.

— Святланачка! — лагодна сказаў ён. — Ну што за жарты!

— Падпішы залік! — цвёрда вызначылася Святлана.

Я знерахомеў.

Выкладчык Дzemesh злосна зірнуў на мяне і сказаў.

— Не падпішу!

— Добра. — Святлана рапчула схапіла сваю куртку, сумку і рушыла да выхаду, кінуўшы мне:

— Пайшлі!

— Святланачка, пачакай! — неяк нават зусім пахалопску замітусіўся выкладчык Дzemesh і заступіў ёй дарогу.

— Можаш піць сваю паганую гарбату сам з сабой, з.....ц, — сказала Святлана. — І ўвогуле, пера-

ходзь на самаабслугоўванне. Нагі маёй тут больш не будзе.

Я разгубіўся.

— Згода, — раптам з нянавісцю ў мой бок сказаў Дземеш. — Давайце сваю залікоўку і ведамасць.

Я аддаў.

Выкладчык Дzemesh, па-ранейшаму заступіўшы дзверы, прыціснуў маю заліковую кніжку з ведамасцю да сцяны, распісаўся і ледзь не шваркнуў іх мне ў твар. **Я** падхапіў іх і паклаў у кішэні.

Святлана задаволена ўсміхнулася і вярнулася да ложка.

— Толік, маць тваю, загадала яна. — А-ну давай нам выпіць — у цябе, ведаю, канъяк ёсць, — закусіць, а гарбата ўжо гатовая. Няхай і студэнт з намі сядзе. Нябось галодны.

— Не, не, не, — непахісна заўпарціўся выкладчык Дzemesh. — Бачу, вы тут без мяне зрохкаліся. Не ўгаворвай.

— Ну, я і кажу — ты вялікі з.....ц! — сказала яму дзяўчына.

Я выйшаў вонкі.

Святлана дагнала мяне, калі я ўжо спускаўся па лесвіцы.

— Пачакай! — затрымала яна мяне. — Хачу толькі табе на развітанне сказаць, што ты вельмі падобны на майго брата. Я, як цябе ўбачыла, аж скаланулася: думаю — далібог, хіба ён! А калі з гэным, — яна паказала назад, у напрамку да пакойчыка выкладчыка Дzemesa, — будуць яшчэ якія праблемы — то дамовімся. Звяртайся.

— Дзякую, Света, але ён у мяне больш нічога прымаць не будзе, бо скончыў курс, — сказаў я і спытаў:

— А брат твой — таксама студэнт?

— Забілі ў Pacii. Паехаў на заробкі.

— Бывай, Света.

Яна праводзіла мяне да дзвярэй. Я даў ёй адрес свайго інтэрната і запрасіў у госці. На вуліцы мяла

мяцеліца. У святле ліхтароў у прахожых былі бледныя твары. Я ўздыхнуў з палёгкай і паехаў у свой інтэрнат.

Праз некалькі год я выпадкова сустрэў на вуліцы выкладчыка Дземеша. Ён пасівеў і памажнеў, але ў вачах яго прыхавана свяцілася ўсё тая ж зацятая, тхаровая нянявісць. Урэшце, ён не пазнаў мяне, а можа зрабіў выгляд. Да таго часу я нічога асаблівага ў жыцці не дасягнуў, хаця і няўдачнікам, пэўна, мяне таксама лічыць было нельга. Былая мая каханка здрадзіла мне і нечакана выйшла замуж за дырэктора універсама, гвалтам падсватанага ёй ейнымі бацькамі мужчыну сталых гадоў, які і звёз яе з часам за мяжу. Я скончыў інстытут, уладкаўся на працу, ажаніўся. Цяпер, праводзячы позіркам кульгавага выкладчыка Дземеша, я раптам успомніў, як шмат гадоў таму ўдала здаў яму залік і чамусыці зноў падумаў пра вызначальнае значэнне выпадковасці. Калі б не тая шчырая дзяўчына, хутчэй за ўсё бяздомная, ці прывакзальная прастытутка, я б, пэўна, пакінуў інстытут, і, верагодна, няўмольна спазнаў бы жорсткую паразу ў жыцці. Хоць, магчыма, я і перабольшваю.

Я ўспомніў, што яе звалі Святлана, і яна казала, што я нагадаў ёй брата.

Так, яе звалі Святлана.

Сястра мая, Света.